

Małgorzata Polna

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, ul. Dzięgielowa 27, 61-680 Poznań, marten@amu.edu.pl*

Sytuacja demograficzna wsi w województwie lubuskim

Zarys treści: W artykule przedstawiono sytuację demograficzną obszarów wiejskich w województwie lubuskim w 2009 r. Ukazano ją na tle procesów demograficznych zachodzących w latach 1995–2009. Omówiono zmiany liczby ludności wiejskiej, ruch naturalny i migracyjny, strukturę ludności według płci i wieku oraz ich rozkłady przestrzenne. Wskazano na różnicujące je czynniki. Zwrócono także uwagę na odmiennosc badanych procesów na wsi i w mieście.

Słowa kluczowe: procesy demograficzne, struktura demograficzna, obszary wiejskie, wieś, woj. lubuskie

Wstęp

Polska wieś cały czas podlega procesowi przemian. Dotyczą one nie tylko zjawisk gospodarczych, ale także społeczno-demograficznych. Istotną rolę w kształtowaniu procesów demograficznych odegrała transformacja systemowa dokonująca się w Polsce w latach 90. XX w. Przyczyniła się ona do znaczących zmian w strukturze ludności wiejskiej. Znajomość tych zmian pozwala określić zapotrzebowanie na miejsca pracy, mieszkania, infrastrukturę społeczną, zwłaszcza w szkolnictwie i służbie zdrowia, czy pomoc socjalną. Celem opracowania jest analiza sytuacji demograficznej na terenach wiejskich województwa lubuskiego w 2009 r. Ukazano ją na tle procesów demograficznych zachodzących w latach 1995–2009. Podstawową jednostką badawczą były gminy wiejskie oraz obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich województwa lubuskiego.

Rozwój ludności

Liczba ludności wiejskiej województwa lubuskiego od 1995 do 2009 r. zwiększyła się o 11 836 osób, tj. o 3,3%. Wzrost ten implikował utrzymujący się od kilku lat dodatni przyrost naturalny i dodatnie saldo migracji. Tempo przyrostu liczby ludności wiejskiej w województwie lubuskim było szybsze niżeli dla ludności wiej-

skiej w kraju (1,1%). W rezultacie w 2009 r. liczba mieszkańców wsi w województwie lubuskim wynosiła 367,6 tys. osób (355,7 tys. osób w 1995 r.), tj. 2,5% ogółu ludności wiejskiej w Polsce (2,4% w 1995 r.). Mimo tych zmian wieś lubuska nadal stanowi obszar kraju o najniższej koncentracji czynnika ludzkiego. Jednocześnie nastąpił wzrost udziału ludności wiejskiej w ogóle ludności województwa lubuskiego z 35,2% w 1995 r. do 36,6% w 2009 r.

Liczba ludności wiejskiej w poszczególnych gminach jest zróżnicowana i waha się od 1015 osób w Bytomiu Odrzańskim (powiat nowosolski) do 17 334 osób w Zielonej Górze. Relacja liczby ludności największej gminy wiejskiej do najmniejszej kształtuje się jak 17,1:1.

Biorąc pod uwagę dynamikę przyrostu ludności wiejskiej w gminach województwa lubuskiego w ciągu ostatnich 15 lat, można dokonać ich klasyfikacji ze względu na charakter dokonujących się zmian. I tak do gmin rozwojowych zaliczyć można te, w których dynamika zmian w latach 1995–2009 wynosi ponad 105% (stan w 1995 r. = 100). Są to przede wszystkim gminy, które leżą w bezpośrednim sąsiedztwie największych miast regionu, tj. Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry, oraz niektóre sąsiadujące z gminami podmiejskimi. Ten typ gmin stanowią również obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich, np. Słubice, Międzyrzecz, Żary, Żagań. Świadczy to o postępujących tam procesach suburbanizacji. Względna stabilność liczby mieszkańców (dynamika zmian w granicach 100–105%) wykazują w tym okresie: Siedlisko, Szprotawa, Bytom Odrzański, Bojadła, Dąbie, Ośno Lubuskie, Krzeszyce, Trzebiechów, Kolsko, Kożuchów, Lubiszyn, Słońsk, Górzycza, Pszczew, Krosno Odrzańskie, Szczaniec, Wschowa i Witnica. Pozostałe jednostki należą do gmin regresywnych, tj. o spadku liczby ludności. Gminy te tworzą zwartą koncentrację, która ciągnie się z północnego wschodu przez centrum na południowy zachód województwa. Szczegółowa analiza zmian zaludnienia pozwala na stwierdzenie, że wzrastało ono na ogół na obszarach silnie zasiedlonych, a malało na obszarach cechujących się niskim zaludnieniem.

Tereny wiejskie województwa lubuskiego są blisko dwukrotnie rzadziej zaludnione niż średnio w kraju, na 1 km² przypada tu 28 osób (w Polsce 51 osób). W układzie przestrzennym obszary wiejskie o najniższej gęstości zaludnienia (poniżej 20 os./1 km²) tworzą wyraźne skupienie w zachodniej części regionu, które w okolicach Ośna Lubuskiego odgałęzia się w kierunku północno-wschodnim i ciągnie aż po wschodni fragment powiatu strzelecko-dreźnieńskiego. Obszary wiejskie o relatywnie wyższej gęstości zaludnienia występują w północnej, południowej oraz wschodniej części województwa. Poziom gęstości zaludnienia osiąga najwyższe wartości w gminach wiejskich w pobliżu największych miast: Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry.

Ruch naturalny ludności

Intensywnie przebiegająca transformacja gospodarcza kraju niewątpliwie wpłynęła na modernizację społeczeństwa. Przejawia się ona w zauważalnej zmianie systemu

wartości młodego pokolenia, która z kolei kształtuje współczynnik małżeństw, rozwodów oraz ich postawę prokreacyjną (Strzelecki 2003).

W latach 1995–2009 wskaźnik urodzeń miał zawsze wyższe wartości na wsi niż w miastach. W drugiej połowie lat 90. XX w. nadwyżka tego wskaźnika była znaczna, natomiast w kolejnych latach zaczęła systematycznie maleć. Od 1995 do 2003 r. następował spadek urodzeń, a dynamika tego spadku była wyższa na wsi (z 13,8‰ do 10,3‰) niż w miastach (z 10,8‰ do 8,6‰). W latach 2004–2009 odnotowano wyraźny wzrost poziomu urodzeń – odpowiednio na wsi z 10,4‰ do 12‰ i w miastach z 9,4‰ do 11‰ (tab. 1). Rosnąca od 6 lat liczba urodzeń jest echem wyżu demograficznego z pierwszej połowy lat 80. XX w. i jest związana z wejściem w wiek najwyższej płodności kobiet urodzonych w latach 1979–1985. Jest zatem wynikiem korzystnych zmian w strukturze wieku prokreacyjnego kobiet. Ponadto jest to także bieżąca realizacja planów rodzicielskich, które wcześniej były odkładane (przez osoby urodzone w latach 70. XX w.).

W 2009 r. współczynnik urodzeń na obszarach wiejskich województwa lubuskiego wahał się od 7,5‰ w gminie Bojadła (powiat zielonogórski) do 16,6‰ w Rzepinie (powiat słubicki). Gminy o najwyższym wskaźniku urodzeń (powyżej 14 urodzeń na 1000 mieszkańców) utworzyły dwie koncentracje na zachodzie i południowym wschodzie regionu. Gminy o najniższych wartościach omawianego wskaźnika (poniżej 10‰) występują pojedynczo, głównie w południowej i wschodniej części województwa.

Tabela 1. Ruch naturalny i saldo migracji ludności wiejskiej w województwie lubuskim w latach 1995–2009

Lata	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Saldo migracji
	na 1000 ludności			
1995	13,8	9,9	3,9	0,3
1996	13,1	10,0	3,2	0,7
1997	12,9	9,9	3,0	0,5
1998	12,3	10,2	2,1	1,5
1999	12,0	10,4	1,6	-0,1
2000	11,3	9,6	1,6	0,7
2001	11,3	9,2	2,1	0,6
2002	10,8	9,1	1,7	1,2
2003	10,3	9,7	0,6	1,8
2004	10,4	9,3	1,1	4,1
2005	10,6	9,6	1,0	2,6
2006	11,1	9,6	1,5	1,3
2007	11,6	9,7	1,9	2,5
2008	12,2	9,9	2,3	2,2
2009	12,0	9,6	2,4	2,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

Na terenach wiejskich województwa lubuskiego w dalszym ciągu utrzymuje się obserwowana w latach 90. ubiegłego wieku depresja urodzeniowa. Pomimo rosnącej liczby urodzeń poziom reprodukcji ludności nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń¹. Współczynnik dzietności na wsi lubuskiej w 2009 r. wynosił 1,50 i był nieco wyższy niż w miastach, gdzie jego wartość kształtowała się na poziomie 1,36. Ponadto kobiety mieszkające na wsi charakteryzują się zbliżoną płodnością do kobiet zamieszkujących miasta – w 2009 r. odpowiednio 47% i 44%. Można zatem sądzić, że wzorce płodności charakterystyczne dla miast pojawiły się także na obszarach wiejskich (por. Łodyga 2005).

Wyższymi wartościami na wsi aniżeli w miastach cechował się również współczynnik zgonów. W latach 1995–1999 wykazywał on dużą zmienność, na przemian wzrastając i spadając, w okresie 2000–2003 nastąpił niewielki spadek poziomu zgonów, natomiast od 2004 r. obserwuje się jego ponowny wzrost, co jest zgodne z tendencją ogólnokrajową (por. Podstawowe informacje... 2010). Zaobserwowane wahania poziomu zgonów wskazują na brak jednoznacznej tendencji rozwoju demograficznego terenów wiejskich, w przeciwieństwie do miast, w których po okresie spadku wskaźnika zgonów w latach 1995–2001, od 2003 r. następuje wyraźny jego wzrost. Należy podkreślić, że wartość współczynnika zgonów na badanym terenie jest odzwierciedleniem zarówno średniej wieku mieszkańców, jak i stanu zdrowia populacji. W 2009 r. współczynnik zgonów na terenach wiejskich wynosił w województwie 9,6‰, a najczęstsze przyczyny zgonów to: choroby układu krążenia (44,5%), nowotwory (25%), objawy i stany niedokładnie określone (7,6%), zewnętrzne przyczyny zgonu (6,9%), choroby układu trawienego (4,5%), choroby układu oddechowego (4,1%). Pozostałe przyczyny stanowią 7,4%.

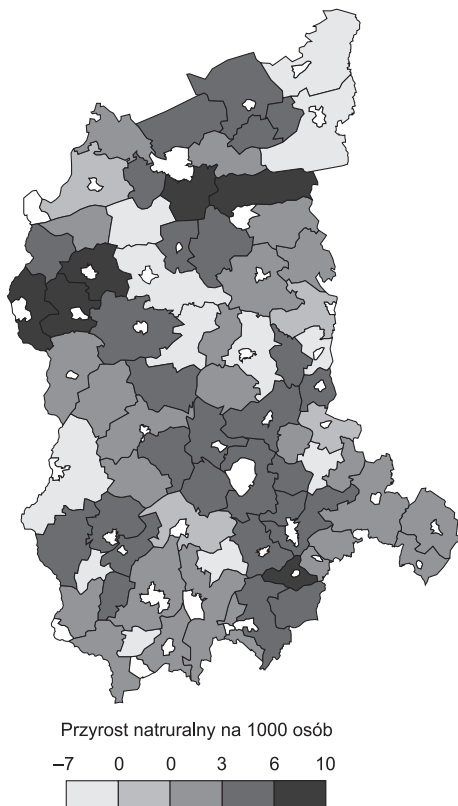
Rozkład przestrzenny współczynnika zgonów na obszarach wiejskich w poszczególnych gminach był silnie zróżnicowany i wahał się od 6,2‰ w Lubniewicach (powiat sulęciński) do 15,3‰ w Maszewie (powiat krośnieński). W 2009 r. gminy o najniższych wartościach tego współczynnika (poniżej 8‰) koncentrują się wokół Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry, a więc na terenach charakteryzujących się najwyższą dynamiką wzrostu liczby ludności. Mniejsze skupiska tych gmin występują na terenie powiatu ślubickiego, żarskiego i żagańskiego. Gminy, w których poziom urodzeń przyjmuje wartości najwyższe (ponad 11‰), ciągną się wąskim pasem z północy na południe przez teren powiatów: sulęcińskiego, świebodzińskiego i krośnieńskiego oraz występują pojedynczo w południowej i wschodniej części województwa. Do tego typu gmin należy również Dobiegniew (powiat strzelecko-drezdenecki) położony w północnej części regionu.

Bezpośredni wpływ na liczbę ludności ma przyrost naturalny. W Polsce od początku lat 80. XX w. obserwowano spadek współczynnika przyrostu naturalnego. Również w województwie lubuskim do 2003 r. wskaźnik ten ulegał systematycznemu spadkowi, osiągając 0,6‰ na obszarach wiejskich i 0,1‰ w miastach, tj. najniższy poziom od 1950 r. (w 1995 r. wynosił odpowiednio 3,9‰ i 2,3‰). W latach 2004–2009 następuje wzrost współczynnika przyrostu naturalnego do 1,3‰

¹ Najkorzystniejszą sytuację demograficzną określa współczynnik dzietności kształtujący się na poziomie 2,10–2,15, tj. kiedy w danym roku na jedną kobietę w wieku 15–49 lat przypada średnio dwoje dzieci.

w miastach i 2,4‰ na wsi, co jest spowodowane rosnącą liczbą urodzeń. Należy podkreślić, że wskaźnik ten w analizowanym okresie osiągał wyższe wartości na obszarach wiejskich niż w miastach.

W układzie przestrzennym widać pewne zróżnicowanie (ryc. 1). W 2009 r. ujemne wartości tego współczynnika występowały na wsi w 12 gminach. Były to: Bojadła (-6,9‰), Sulęcín (-2,8‰), Brzeźnica (-2,6‰), Wymiaraki (-2,1‰), Łągów (-1,7‰), Gubin (-1‰), Dobiegniew (-0,8‰), Drezdenko (-0,6‰), Krzeszyce (-0,6‰), Świebódzin (-0,6‰), Zbąszynek (-0,6‰) oraz Tuplice (-0,3‰). Są to tereny charakteryzujące się najwyższym współczynnikiem zgonów w badanym roku. Zerowy przyrost naturalny miał miejsce w Witnicy, Trzcielu, Kargowej i Nowogrodzie Bobrzańskim. Najwyższe dodatnie wartości współczynnika przyrostu naturalnego (powyżej 6‰) występowały na wsi w gminach powiatu słubickiego (Ośno Lubuskie, Rzepin, Słubice), w Deszczynie (powiat gorzowski), w Skwierzynie (powiat międzyrzecki) oraz w Nowym Miasteczku (powiat nowosolski). Są to obszary, na których w 2009 r. odnotowano najwyższe wartości współczynnika urodzeń.

Ryc. 1. Przyrost naturalny w 2009 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

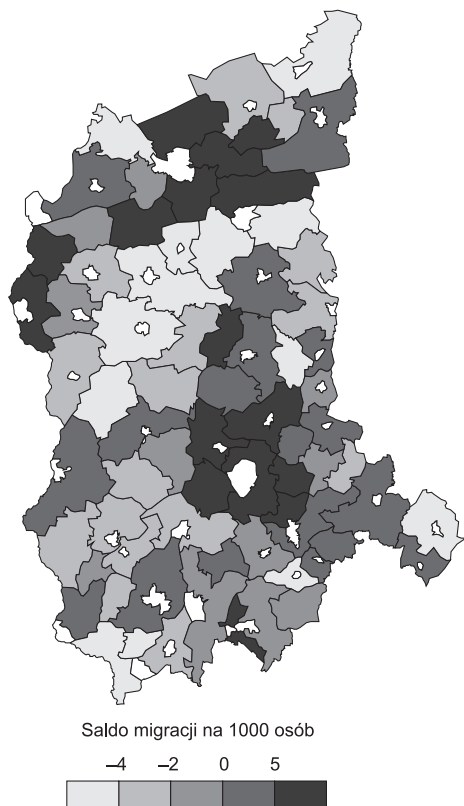
Migracje ludności

Migracje na pobyt stały między wsią a miastem są drugim po przyroście naturalnym czynnikiem wpływającym na zmiany w liczbie i strukturze ludności wiejskiej. Rzutują także na przebieg późniejszych zjawisk i procesów demograficznych. Skala zjawisk migracyjnych na obszarach wiejskich województwa lubuskiego w zestawieniu ze wskaźnikami migracji dla polskiej wsi nie jest duża. Jednak napływ ludności na tereny wiejskie w 2009 r. był w regionie większy niż w połowie lat 90. XX w. W okresie 1995–2009 odnotowano wzrost salda migracji na obszarach wiejskich województwa lubuskiego z 0,3‰ do 2,7‰ (tab. 1). Wzrost ten był związany głównie z powrotami w rodzinne strony osób, które wcześniej opuściły region

w poszukiwaniu zarobku i pracy, jak również spowodowany zahamowaniem odpływu mieszkańców wsi do pracy w miastach.

Nasilenie i kierunki migracji ludności wiejskiej są silnie zróżnicowane przestrzennie (ryc. 2). W 2009 r. liczba gmin z dodatnim saldem migracji wynosiła 34 (w 1995 r. – 26 gmin). W rozkładzie przestrzennym można wyróżnić wyraźne rejonu napływu ludności. Są to przede wszystkim gminy strefy podmiejskiej Zielonej Góry oraz Gorzowa Wielkopolskiego. Dodatnie saldo migracji wykazywały również gminy wokół mniejszych miast, np. Słubic, Żar, Międzyrzecz, Nowej Soli. Łącznie przyrost migracyjny wykazało 46% gmin województwa. Na przyczyny tego zjawiska wskazywano już wcześniej. Warto jednak dodać, że jest ono także rezultatem przemieszczeń ludności miejskiej, pracującej w mieście, ale wybierającej zamieszkanie na wsi ze względu na korzyści wynikające z takiego rozwiązania oraz ludności z terenów peryferyjnych w strefy podmiejskie. Wiąże się to pośrednio z rozwojem budownictwa jednorodzinnego.

W 2009 r. ujemne saldo migracji wykazało 40 gmin, w 1/3 z nich przekraczało

Ryc. 2. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

ono 4%. Część gmin, które zarejestrowały największy ubytek migracyjny tworzy zwartą koncentrację, która ciągnie się od Przytocznej (powiat międzyrzecki) do Maszewa (powiat krośnieński). Pozostałe jednostki występują w rozproszeniu. Należy zgodzić się z Bańskim (2002), że okresowy odpływ ludności ze wsi nie musi być uważany za zjawisko negatywne, szczególnie gdy dotyczy terenów o wysokim wskaźniku bezrobocia.

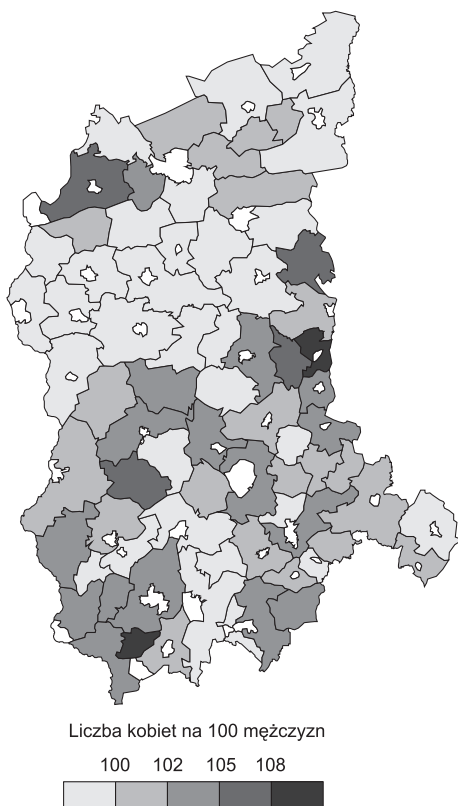
Migracje ludności są nierozłącznie związane z rozwojem społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich. W pewnym stopniu odzwierciedlają też stan i kierunek przemian w strukturze gospodarczej tych terenów. Na atrakcyjność osadniczą badanego obszaru wskazuje wartość współczynnika efektywności migracji. Gdyż nie zawsze imigranci w obranym przez siebie miejscu znajdują odpowiednie warunki społeczno-ekonomiczne (Jeziarska-Thöle 2002). Współczynnik ten dla terenów wiejskich w 2009 r. był dodatni i wynosił 0,088 (dla miast $-0,096$), co wskazuje na duże znaczenie procesu dezurbanizacji w granicach badanego obszaru.

Struktura płci i wieku

Wśród ogółu mieszkańców wsi lubuskiej nieznacznie przeważają kobiety. W 2009 r. było ich 184,2 tys., czyli o 763 osoby więcej niż mężczyzn. Oznacza to udział kobiet w liczbie ludności ogółem na poziomie 50,1% oraz współczynnik feminizacji 100,4. Można zatem mówić o prawidłowej strukturze ludności wiejskiej według płci (Korcelli i in. 1992). Proporcja między liczbą kobiet a liczbą mężczyzn nie jest taka sama na terenach wiejskich i w miastach, gdzie wskaźnik feminizacji wynosi 109,9. Przewaga liczebna kobiet występuje w 58% jednostek wiejskich (43 gminy). Do najbardziej sfeminizowanych terenów wiejskich należą: Wymiarki (109,7), Zbąszynek (108,3), Witnica (107,4), Szczaniec (106,4), Pszczew (105,2) i Bobrowice (105,1). W 31 gminach wiejskich przeważają mężczyźni (ryc. 3). Gminy zmaskulinizowane występują w północnej części województwa, gdzie tworzą dwie koncentracje oddzielone od siebie skupiskiem gmin o przewadze kobiet, oraz w jego części południowo-zachodniej. Do najmniej sfeminizowanych gmin wiejskich należą: Przytoczna (97,3), Torzym (94,9), Lubrza (93,9), Krzeszyce (92,4) i Dąbie (91,9).

Współczynnik feminizacji zmienia się w zależności od wieku, w starszych grupach wieku zdecydowanie przeważają kobiety. Liczebna przewaga mężczyzn występuje wśród ludności wiejskiej w wieku do 59 lat – na 100 mężczyzn przypada 93,5 kobiety. Jest to wynik długoletniego procesu, jakim jest migracja kobiet ze wsi do miast w poszukiwaniu lepszych warunków życia. W wieku powyżej 60 lat współczynnik feminizacji wynosi 146,8, przy czym w najstarszych rocznikach wieku (70 lat i więcej) na 100 mężczyzn przypadają średnio 194 kobiety. Pod względem proporcji liczby mężczyzn w stosunku do liczby kobiet sytuacja gmin wiejskich województwa lubuskiego nie odbiega w jakiś szczególny sposób od sytuacji obszarów wiejskich w kraju.

Struktura wieku ludności wiejskiej województwa lubuskiego kształtuje się korzystniej niż na obszarach wiejskich kraju oraz w miastach regionu. Spośród ogółu mieszkańców wsi 21,6% stanowi ludność w wieku przedprodukcyjnym (w Polsce 21,5%). Na wsi mieszka

Ryc. 3. Poziom feminizacji w 2009 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

znacznie więcej ludności młodej niż w miastach, gdzie stanowi ona 18,2%. Ludność w wieku produkcyjnym ma udział w ogólnej liczbie ludności wiejskiej województwa na poziomie 65,1% i jest to wyraźnie więcej niż w Polsce (62,9%), ale nieco mniej niż w miastach województwa (66,2%). Najmniej liczna jest grupa ludności w wieku poprodukcyjnym, na którą przypada 13,4% ogółu ludności wiejskiej (na terenach wiejskich w Polsce 15,5% i w miastach województwa 15,6%).

Należy zauważyć, że w odniesieniu do 1995 r. wyraźnie zmniejszył się udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, który wówczas stanowił 30,7% ludności wiejskiej województwa lubuskiego (tab. 2). Jest to skutek trwającego do 2003 r. spadku urodzeń. Towarzyszył temu wyraźny wzrost odsetka mieszkańców wsi w wieku produkcyjnym (55,5% w 1995 r.). Tempo wzrostu ludności w wieku produkcyjnym na wsi było znacznie wyższe (21,1%) niż w miastach (6,6%), co spowodowane było wyższą dzietnością rodzin wiejskich oraz znacznym zmniejszeniem się migracji ludności wiejskiej do miast w badanych latach. Rosnąca liczba osób w wieku zdolności do pracy to problem związany z kreowaniem odpowiedniej liczby miejsc pracy (Jażewicz 2002). Udział ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym utrzymał się na zbliżonym poziomie (13,8% w 1995 r.). W efekcie tradycyjnie wysokie obciążenie ekonomiczne ludności produkcyjnej ludnością nieprodukcyjną zmniejszyło się z 80,1 na 100 osób w 1995 r. do 53,7 w 2009 r. Spadek ten był wyraźnie większy w porównaniu z miastami regionu (analogicznie z 65,1 do 51). Zmiany w strukturze wieku ludności, które należą do najbardziej charakterystycznych zjawisk związanych z ludnością większości regionów kraju, są uwarunkowane ten-

Tabela 2. Struktura wieku ludności wiejskiej w województwie lubuskim w latach 1995–2009

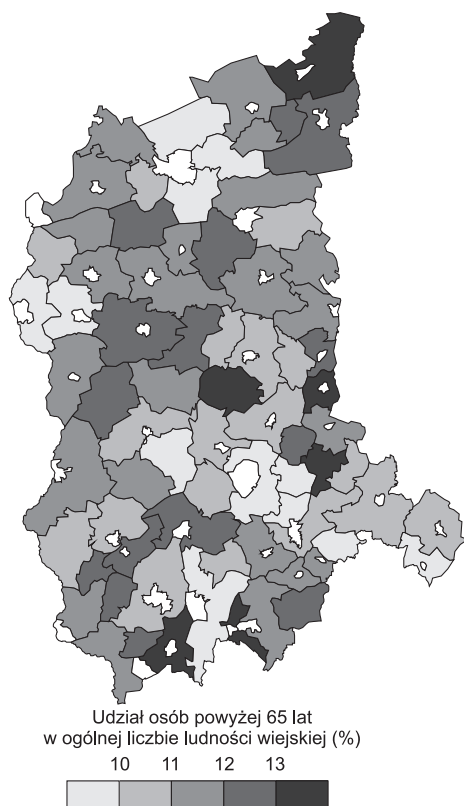
Lata	Ludność w wieku		
	przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
	%		
1995	30,7	55,5	13,8
1996	30,1	56,1	13,8
1997	29,5	56,7	13,8
1998	28,9	57,3	13,7
1999	28,9	57,6	13,6
2000	28,1	58,4	13,5
2001	27,1	59,4	13,5
2002	26,1	60,4	13,4
2003	25,3	61,4	13,3
2004	24,4	62,4	13,2
2005	23,7	63,2	13,1
2006	23,0	63,9	13,1
2007	22,5	64,3	13,2
2008	22,0	64,7	13,3
2009	21,5	65,1	13,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

dencjami modernizacyjnymi społeczeństw i gospodarek, które w krajach Europy Zachodniej rozpoczęły się w latach 70. XX w., natomiast w Polsce uwidoczniły się po zmianie systemu politycznego (Długosz 1998, Kotowska 1999, Frenkiel 2001).

W 2009 r. najwięcej ludności młodej zamieszkuje w Szlichtyngowej (24,5% ludności wiejskiej w wieku przedprodukcyjnym), Bytomiu Odrzańskim (24,3%) oraz w Szprotawie (23,3%). Gminy o ponadprzeciętnym udziale dzieci i młodzieży koncentrują się przede wszystkim w południowej oraz środkowo-zachodniej części województwa. Ludność dojrzała stanowi największy odsetek mieszkańców Przytocznej (68,7%), Zielonej Góry (68,3%) i Kłodawy (68,5%). Gminy o udziale ludności w wieku produkcyjnym przekraczającym 66% w ogólnej liczbie ludności wiejskiej utworzyły kilka koncentracji. Największa skupia jednostki zlokalizowane wokół Zielonej Góry oraz te, które położone są we wschodniej części powiatu krośnieńskiego. Drugą tworzą gminy podmiejskie wokół Gorzowa Wielkopolskiego. Kolejne, mniejsze, występują w powiecie międzyrzeckim oraz na pograniczu powiatów żarskiego i żagańskiego. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym waha się od 10,6% w Zielonej Górze do 18,9% w gminie Skąpe. Gminy o najwyższym odsetku ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym występują w rozproszeniu na terenie całego województwa.

Przeciętny mieszkaniec wsi lubuskiej w 2009 r. liczył 37 lat, przy czym średni wiek kobiet był nieco wyższy (38 lat) niż mężczyzn (36 lat). Oznacza to wzrost przeciętnego wieku ludności wiejskiej z 33 lat w 1995 r. – w przypadku kobiet z 35 lat, w przypadku mężczyzn z 32 lat². Bezpośrednią przyczyną zaobserwowanego zjawiska, oprócz wspomnianych już zmian w strukturze wieku ludności, jest wydłużanie się przeciętnego dalszego trwania życia mężczyzn (z 66,9 roku w 1995 r. do 70,2 roku w 2009 r.) oraz kobiet (z 75,7 lat w 1995 r. do 79,4 roku w 2009 r.). Jest to efekt popularyzacji profilaktyki zdrowotnej, propagowania aktywnego stylu życia i stosowania odpowiedniej diety.

Ryc. 4. Wskaźnik starości demograficznej w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

² W obu porównywanych latach ludność zamieszkała w miastach województwa lubuskiego była starsza niż ludność wiejska.

Wzrost z 8,8 roku w 1995 r. do 9,2 roku w 2009 r. różnicy pomiędzy przeciętnym trwaniem życia mężczyzn i kobiet zamieszkujących wieś lubuską wskazuje na wysoką nadumieralność mężczyzn na tych terenach, tj. ponad poziom umieralności kobiet. Z danych GUS wynika także, że mężczyznom, którzy w 2009 r. ukończyli 60 lat, pozostało do przeżycia 17 lat, natomiast kobietom – 23 lata.

W celu określenia stopnia zaawansowania procesu starzenia się ludności wiejskiej w województwie lubuskim wykorzystano wskaźnik starości demograficznej. W 2009 r. wartość tego wskaźnika zawierała się w przedziale od 7,6% w Kłodawie do 16,2% w gminie Skąpe (przy średniej dla terenów wiejskich województwa 11%). Badania wykazały, że 12 gmin (16% ogółu badanych jednostek) znajduje się w fazie przejściowej od stanu młodości do starości demograficznej. Do tego typu zaliczane są gminy, w których odsetek ludności powyżej 65 lat zawiera się w granicach 7–10%. Gminy te występują na północy, zachodzie i południu województwa, gdzie tworzą niewielkie skupienia, związane m.in. z największymi miastami regionu (ryc. 4). We wczesnej fazie starości demograficznej znajduje się 56 gmin (75% ogółu gmin wiejskich). Pozostałe 6 gmin znajduje się w późnej fazie starości demograficznej, bowiem odsetek zamieszkującej ludności powyżej 65 lat przekracza 13%. Są to: Bojadła, Babimost, Dobiegniew, Iłowa, Małomice i wspomniane już Skąpe.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała, że:

1. Pod względem liczby ludności wiejskiej w 2009 r. województwo lubuskie znajduje się na ostatnim miejscu w kraju. Jednak udział mieszkańców wsi w ogólnej liczbie ludności plasuje je na 8 miejscu, co oznacza awans o 2 miejsca w stosunku do 1995 r. Ponadto województwo lubuskie jest jednym z 9 województw, w którym nastąpił wzrost liczby ludności wiejskiej. Odnotowany 3,3-procentowy przyrost mieszkańców wsi plasuje je na 4 miejscu po województwach pomorskim, małopolskim i wielkopolskim.
2. Pomimo utrzymującej się nadal niskiej dzietności kobiet zamieszkujących na wsi lubuskiej, która nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń, od 2004 r. obserwuje się systematyczny wzrost wskaźnika urodzeń i przyrostu naturalnego. Jednak województwo lubuskie nie jest wyjątkiem pod tym względem, gdyż podobną tendencję obserwuje się na poziomie kraju.
3. Wśród ogółu mieszkańców wsi tylko nieznacznie przeważają kobiety, co pozwala mówić o prawidłowej strukturze płci ludności. Współczynnik feminizacji zmienia się w zależności od wieku, w starszych grupach wieku zdecydowanie przeważają kobiety. Sytuacja gmin wiejskich województwa lubuskiego nie odbiega w jakiś szczególny sposób od sytuacji obszarów wiejskich w kraju.
4. Społeczeństwo lubuskie w 2009 r. znajdowało się we wczesnej fazie starości demograficznej. Proces starzenia się mieszkańców wsi spowodowany m.in. wydłużaniem się przeciętnego trwania życia ludności oraz utrzymującą się depresją urodzeniową przejawiał się we wzroście udziału ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym przy jednoczesnym spadku udziału dzieci i młodzieży.

5. Coraz większego znaczenia dla rozwoju demograficznego regionu nabiera dodatnie saldo migracji, co może świadczyć o rosnącej atrakcyjności migracyjnej obszarów wiejskich, za czym przemawia dodatnia wartość współczynnika efektywności migracji.
6. Przemiany ludnościowe obserwowane na obszarach wiejskich województwa lubuskiego związane są niewątpliwie z modernizacją społeczeństwa, której doświadczyły kraje zachodnioeuropejskie, a która wystąpiła w Polsce z ogromnym przyspieszeniem.

Literatura

- Bański J. 2002. Typy ludnościowych obszarów problemowych. [W:] J. Bański, E. Rydz (red.), Społeczne problemy wsi. Studia Obszarów Wiejskich PTG, IGiPZ PAN, 2: 41–52.
- Długosz Z. 1998. Zmiany przestrzenne w tempie starzenia się ludności Polski w latach 1986–1995. [W:] Z. Ziolo (red.), Problemy transformacji struktur ludności w procesie zmian systemu gospodarowania i integracji europejskiej. Zesz. Nauk., 4. Wyd. WSiLiZ, Rzeszów.
- Frenkel I. 2001. Tendencja zmian i zróżnicowania rozrodzności na wsi według wybranych cech demograficzno-społecznych. Wieś i Rolnictwo, 4 (113).
- Jażewicz I. 2002. Tendencje demograficzne na obszarach wiejskich województwa pomorskiego. [W:] J. Bański, E. Rydz (red.), Społeczne problemy wsi. Studia Obszarów Wiejskich PTG, IGiPZ PAN, 2: 41–52.
- Jeziarska-Thöle A. 2002. Migracje ludności na obszarach wiejskich Pomorza Nadwiślańskiego w latach 1988–1998. [W:] E. Rydz (red.), Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w aspekcie społeczno-demograficznym. KOW PTG, Słupsk, s. 21–31.
- Korcelli P., Gawryszewski A., Potrykowska A. 1992. Przestrzenna struktura ludności Polski. Tendencje i perspektywy. Studia KPZK PAN, XCVIII. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kotowska I. E. 1999. Drugie przejście demograficzne i jego uwarunkowania. [W:] I.E. Kotowska (red.), Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego. SGH, Warszawa.
- Lodyga B. 2005. Współczesne procesy demograficzne na obszarach wiejskich w Polsce. [W:] B. Głębocki (red.), Struktura przestrzenna rolnictwa Polski u progu XXI wieku. Bogucki Wyd. Nauk., s. 13–43.
- Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000–2009. 2010. GUS, Warszawa.
- Strzelecki Z. 2003. Demograficzne czynniki zmian modelu rodziny w Polsce. [W:] A. Organiściak-Krzykowska (red.), Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 11–33.

Demographic situation of the lubuska land countryside

Abstract: The article presents the demographic situation of rural areas in Lubuska Land in 2009 against the demographic processes taking place there in the years 1995–2009. The issues addressed include changes in the rural population figures, vital statistics and migration movement, the sex/age structure of the population, and their spatial distributions. Factors responsible for the differences are identified. Attention is also paid to how those processes vary between the countryside and town.

Key words: demographic processes, demographic structure, rural areas, countryside, Lubuska Land

